

Taula rodona

Cap a on va la sociolingüística catalana?

**«SER COMPETITIUS, I FINS I TOT CAPDAVANTERS,
A NIVELL EUROPEU I INTERNACIONAL»**

ALBERT BRANCHADELL
Universitat Autònoma de Barcelona

D'entrada haig de dir que no sóc amic del professor Badia. Però sóc amic d'amics seus. Així, doncs, si l'amistat compleix la propietat transitiva, potser sí que sóc amic del professor Badia. En tot cas, amic o no, considero un honor poder intervenir en aquest homenatge a la seva figura, i amb el seu permís m'agradaria exposar les meves modestes reflexions sobre el tema de la taula rodona, no sense abans agrair la invitació que em va fer arribar la professora Cabré, per qui també sento un respecte i una admiració relativament profunds. També voldria afegir a aquestes remarques preliminars que em complau especialment compartir tarima amb els professors Boix i Querol, que considero dos dels nostres sociolingüistes més brillants —i que, no obstant això, he previst de criticar (amablement) en aquesta intervenció, el primer en la seva condició de president del Grup Català de Sociolingüística¹ i el segon en la seva condició d'exdirector de l'antic Institut de Sociolingüística Catalana.

Dit això, passaré a descriure com es concretaran les meves reflexions: el que em proposo és glossar tres de les qüestions plantejades pel moderador, i mirar de relacionar-les amb els tres grans canvis que segons Emili Boix i Xavier Vila caracteritz[av]en la sociolingüística catalana en l'anomenat «període autonòmic». Les tres qüestions del professor Brauli Montoya són les següents: *a*) la contribució de la sociolingüística catalana al procés de normalització del català; *b*) l'aportació de la sociolingüística catalana a la sociolingüística, i *c*) les perspectives de futur de

1. Poc temps després d'aquesta taula rodona, el Grup Català de Sociolingüística va passar a anomenar-se Associació de Sociolingüistes de Llengua Catalana.

la sociolingüística catalana. Segons Boix i Vila, d'altra banda, la sociolingüística catalana del «període autòmic» es caracteritza[va] per tres grans canvis: *a)* la institucionalització de la disciplina; *b)* la diversificació de les perspectives i els objectius, i la inserció en els corrents sociolingüístics internacionals, i *c)* l'assuaujament del seu caràcter militant.

Dit breument, el discurs que voldria construir aquí és que la institucionalització de què parlen Boix i Vila ha consistit essencialment a posar la sociolingüística catalana al servei de la política lingüística governamental, amb la qual cosa la nostra disciplina, amb un caràcter militant no gaire assuaujat que diguem, ha fet una contribució en un cert sentit *excessiva* al procés de normalització del català. D'altra banda, aquesta subordinació als interessos de la política lingüística ha dificultat una major diversificació de les perspectives i els objectius de la sociolingüística catalana i, sobretot, ha perjudicat la internacionalització de la disciplina, que en conjunt ha fet una contribució escassa (per no dir nul·la) a la sociolingüística general. Tot plegat, es podria dir que el meu discurs, més que descriure cap a on va la sociolingüística catalana, vol ser un avís de cap a on no hauria d'anar. Un avís en el qual jo mateix no confio gaire, perquè penso que les perspectives *reals* de canvi de la sociolingüística catalana són incertes.

La institucionalització de la disciplina

Quan parlaven de la institucionalització, Boix i Vila feien referència a dos fenòmens diferents: la integració de la sociolingüística com a disciplina a la universitat i la incorporació de la sociolingüística a les institucions autòniques encarregades de la política lingüística. El punt que vull sostenir aquí és que la institucionalització no ha estat equilibrada: ha pesat molt més el segon punt que el primer, fins al punt que, més que d'*institucionalització*, caldria parlar de *governamentalització*.

Una manera d'avaluar l'impacte de la governamentalització ens l'ofereixen els reports de la recerca a Catalunya dedicats a la lingüística i a les ciències del llenguatge, coordinats pel professor Joan A. Argenter, que avui malauradament no ens pot acompanyar. El professor Boix ja n'ha fet esment. En el report de 1990-1995 se'ns diu que la Direcció General de Política Lingüística es va gastar 79,3 milions de pessetes en els trenta-dos encàrrecs per a recerques que va fer en aquest període. En canvi, la suma de tots els projectes de recerca universitaris del mateix període no arriba als 22 milions.

Els autors del report se'n queixaven amargament:

El pes de l'Administració pública autònica en la recerca és molt més gran en sociolingüística que en altres ciències del llenguatge. L'Administració

no només és concurrent amb la recerca universitària, sinó que fonamentalment la controla econòmicament: és la que pot prioritzar projectes amb pressupostos significatius [...].

Poques vegades els equips universitaris participen en els encàrrecs de recerca més importants de l'Administració (a tot estirar hi participen especialistes universitaris aïlladament), mentre que sí que hi col·laboren empreses privades, que no s'han especialitzat en el tema.

Doncs bé, la veritat és que al report següent (1996-2002) la cosa no havia canviat gaire:

[...] la recerca sociolingüística està esbiaixada cap a l'Administració. No debades aquesta, en el període estudiat, n'ha gestionat quasi unes dues terceres parts de la despesa corresponent (63,5 %).

La diversificació de les perspectives i els objectius...

Una de les conseqüències d'aquest «biaix cap a l'Administració» ha estat el fre a una diversificació més gran de perspectives respecte al període «antifranquista» (en la cronologia de Boix i Vila). En el report de 1990-1995 se'ns diu que «amb una mica més de la meitat del total» predomina la producció relacionada «amb la sociologia i la planificació lingüístiques». I al report següent (1996-2002) se'ns recorda que la majoria de la recerca de la DGPL, que controla la major part del pressupost, «ha anat adreçada a estudis dins la línia de la sociologia de la llengua». En aquestes circumstàncies no és estrany que, encara avui, la gent normal continuï identificant «sociolingüística» amb «sociologia del llenguatge» i, per ser més exactes, amb «demolingüística» —amb una demolingüística entesa gairebé com a disciplina auxiliar de la planificació lingüística. Els esforços sociolingüistes, com el bon Miquel Àngel Pradilla (aquí present), que es dediquen a la sociolingüística de la variació, per exemple, són (encara) àmpliament minoritaris.

Considerant els factors històrics i polítics habituals, el «biaix cap a l'Administració» potser era previsible; acceptant això, deixeu-me dir, ara, que aquest desequilibri no ha estat ben aprofitat. Com puc fonamentar aquesta asseveració? Molt senzill. El Decret 296/1980, pel qual es va crear l'Institut de Sociolingüística Catalana (l'encarnació de la governamentalització de la sociolingüística catalana), va preveure la creació d'una comissió assessora de l'Institut, que tenia la missió d'assessorar-lo en l'establiment i seguiment dels plans de recerca. Aquesta Comissió Assessora no es va constituir mai, tot i que nominalment va existir fins a l'any 1991, i se m'acut que aquesta podria ser una de les raons per les quals l'Institut mai no va *establir* els plans de recerca promesos (i aquí penso en «plans de recerca» en el sentit més científic i universitari del terme). L'òrgan successor de la Co-

missió va ser el Consell Social de la Llengua Catalana, que tampoc no ha *establert* mai veritables plans de recerca. Parlant del Consell, no seria just oblidar que del Consell va sortir el malaguanyat Pla general de normalització lingüística, aprovat pel Govern l'any 1995, que sobre el paper preveia el disseny d'un «pla general de recerca sociolingüística entre la Direcció General de Política Lingüística, el Grup Català de Sociolingüística i les universitats catalanes». Si sou nostàlgics del Pla, us diré que era la mesura inicial 742A. La veritat és que l'any 1996 l'Institut de Sociolingüística Catalana va arribar a produir un document intítulat *Pla director de recerca sociolingüística 1996/99 (mesura 742A del PGNL) (PROJECTE)*. Llàstima que l'abandó del Pla general arrossegué també l'abandó d'aquest Pla director, que no va passar de la fase de projecte.

...i la inserció en els corrents sociolingüístics internacionals

A més del fre a una diversificació superior, una altra possible conseqüència de la governamentalització de la sociolingüística catalana, o com a mínim un factor concurrent, ha estat la seva escassa internacionalització.

Per demostrar com és escassa aquesta internacionalització, us proposo un experiment mental molt senzill. Agafeu els dos diccionaris de sociolingüística més recents publicats en anglès, que són el de Trudgill (*A glossary of Sociolinguistics*, 2003) i el de Swann *et al.* (*A dictionary of Sociolinguistics*, 2004), i imagineu-vos com serien si la sociolingüística catalana no hagués existit mai. Ara seria massa rude dir «com si el professor Badia i tants sociolingüistes il·lustres aquí presents no haguessin existit mai»; deixem-ho simplement en «com si el professor Badia i tants sociolingüistes il·lustres aquí presents no haguessin escrit res sobre sociolingüística». Doncs bé, la resposta, la terrible resposta, és aquesta: si la sociolingüística catalana no hagués existit mai aquests dos diccionaris serien exactament igual. Cap dels dos no conté ni una sola obra de sociolingüística catalana en la seva bibliografia. I cap dels dos no conté una entrada per al terme estrella de la sociolingüística catalana, que no és altre, òbviament, que «normalització lingüística». De fet, la cosa va així: per més increïble que ens pugui semblar, tan acostumats com estem al terme, «normalització lingüística» *no* ha entrat a formar part del patrimoni conceptual de la sociolingüística general.

Un símptoma no menor del dèficit d'internacionalització és la poca tendència a publicar en anglès dels sociolingüistes catalans. Busqueu tesis de sociolingüística catalana en anglès al portal *Tesis doctorals en xarxa* i veureu què us passa. O simplement remeneu les bibliografies del ram. De les vint-i-vuit tesis doctorals en sociolingüística catalana del període 1982-2005 recollides en una de les bibliografies que es poden consultar al web de la Secretaria de Política Lingüística no n'hi ha *cap* que hagi estat redactada originalment en anglès en una universitat catala-

na. (Les quatre que hi ha en anglès es van fer totes quatre fora: David Atkinson la va fer a Sheffield; Jordi Ballart, a Londres; Adela Ros, a Califòrnia, i Maria Guadalupe Rodríguez-Gómez, a Chicago). I em jugo alguna cosa que *cap* de les tesis en català ha estat traduïda a l'anglès. De fet, en la seva revisió de traduccions de sociolingüística catalana a altres llengües, el professor Querol ja ens ho ha dit tot: en el seu recompte ha esmentat traduccions al gallec, a l'occità, a l'italià, però *cap* a l'anglès.

Si aquestes remarques us semblen poc científiques, busqueu el que diuen sobre la qüestió els reports de la recerca a Catalunya dedicats a la lingüística i a les ciències del llenguatge. En el de 1990-1995, es constata que de les 431 referències recollides només 81 eren en llengües diferents del català, de les quals 35 en anglès. 35 sobre 431 és un 8,1 per cent de referències en anglès. De debò, no m'imagino cap disciplina científica seriosa (posem-hi la biologia cel·lular) en què els científics catalans només publiquin en anglès el 8,1 per cent dels seus productes.

Com que sé que això de l'anglès com a llengua d'expressió científica és controvertit, i més en l'àmbit d'humanitats, i encara molt més dins la filologia catalana, que és la disciplina a l'entorn de la qual «orbiten» (encara) la majoria de sociolingüistes catalans, m'agradaria aclarir una mica el meu pensament. El que proposo, per descomptat, no és que *tots* els treballs de sociolingüística catalana es facin en anglès. Tot el que suggereixo és que se'n facin *més* en aquesta llengua. O, si voleu, que se'n tradueixin *més* a aquesta llengua. Per aquí anaven les reflexions dels autors del report de recerca de 1990-1995, amb el benentès que, sovint, «publicar la recerca fora dels Països Catalans» vol dir publicar-la en anglès:

Convé facilitar aquest impacte internacional, encoratjant, facilitant (mitjançant ajuts) o forçant (mitjançant condicions per a lliurament d'ajuts) que es publiqui la recerca fora dels Països Catalans.

No cal dir que en aquestes circumstàncies el ressò internacional de la sociolingüística catalana i la seva contribució a la sociolingüística general han estat escassos. El professor Boix, que ja ha passat la seva etapa iconoclasta, deia: «tinc dubtes sobre el ressò internacional de la sociolingüística catalana». Jo, que potser encara hi sóc, diré que tinc clar que aquest ressò, salvant les excepcions que sempre s'han de salvar, és ínfim en termes generals. Un cop més, si el comentari us sembla exagerat, busqueu els reports de la recerca. El de 1990-1995 no pot ser més franc sobre aquesta qüestió: «l'impacte internacional de la producció catalana és baix». Aquí cal reconèixer que el report utilitza un criteri d'impacte internacional tan *sui generis* com la inclusió en els *Linguistics and Language Behaviour Abstracts* (LLBA). Després de constatar que de les 431 obres detectades només 29 apareixen als LLBA, els autors del report consideren que «no és pas el fet de publicar en ca-

talà la raó d'aquesta manca de ressò», perquè les 29 referències entrades al LLBA, 9 són de treballs en català. L'argument es pot girar fàcilment: si els sociolingüistes catalans haguessin publicat (en anglès) a les revistes que sí que apareixen regularment al LLBA, l'impacte internacional de la sociolingüística catalana, definit a partir de la inclusió al LLBA, seria infinitament més elevat. De fet, els mateixos autors del report ja veuen que el problema no són els repertoris com el LLBA, sinó les *revistes*: «La producció catalana té un ressò escàs en les publicacions acadèmiques més reconegudes».

L'assuaujament del caràcter militant

En el marc de la seva contribució «excessiva» al procés de normalització del català i de la seva escassa internacionalització, la sociolingüística catalana ha mantingut un nivell de militància considerable. Crec que es pot dir sense exagerar que el *mainstream* de la sociolingüística catalana del període autonòmic ha militat en pro de la política lingüística del Govern i més concretament en pro de la normalització lingüística. Com puc argumentar a favor d'aquesta asseveració?

Tot el que cal fer és fixar-se en el capteniment de l'associació que aplega la majoria dels nostres sociolingüistes professionals, el Grup Català de Sociolingüística (GCS), que és presidit pel professor Boix, i del qual, per cert, sóc soci des de fa uns quants anys, gràcies a la insistència del senyor Vallverdú, aquí present. Concretament em fixaré en tres coses. En primer lloc, els estatuts del GCS; en segon lloc, el pla estratègic del GCS, aprovat l'any 1998; en tercer lloc, la inclusió del GCS al cens d'entitats que tenen per finalitat el foment de la llengua catalana.

El preàmbul dels Estatuts del Grup Català de Sociolingüística, de 1981, no pot ser més diàfan: el Grup Català de Sociolingüística, que reuneix estudiosos d'aquesta disciplina de l'àmbit lingüístic català, «ha nascut d'una voluntat de normalització de la llengua catalana» i, en segon lloc (potser secundàriament?), d'un interès pel desenvolupament de la sociolingüística a la nostra àrea.

A finals dels anys noranta, aquesta «voluntat de normalització de la llengua catalana» va estar a punt de convertir el Grup Català de Sociolingüística en una associació de militància lingüística més. Només cal repassar el Pla de potenciació interna i de projecció externa del Grup Català de Sociolingüística de 1998, elaborat per la Junta de Govern del Grup, que en aquell moment formaven Emili Boix, Francesc Domínguez, Joaquim Torres, Francesc Vallverdú i F. Xavier Vila. La carta adreçada als socis el 2 de novembre de 1998 ja ho deixava clar: a grans trets, el pla cercava, entre altres coses,

[...] fer un seguiment sistemàtic de la presència als mitjans de comunicació dels grups de pressió antinormalització lingüística per, si cal, comunicar a

l'opinió pública el posicionament del Grup davant determinats temes (llengua pròpia, bilingüisme, etc.); [...] colaborar, fer activitats conjuntes, amb entitats pro-normalització lingüística.

En el document de la Junta de Govern el seguiment dels mitjans de comunicació figura sota l'epígraf «Màrqueting: anàlisi de la competència». Simptomàtic: si la competència és *anti*, el Grup no pot ser sinó *pro*. Més endavant, el document diu: «atès el caràcter apartidista del GCS i l'existència de grups de pressió anti-normalització lingüística, considerem que el Grup és l'associació *idònia* [la cursiva i l'astorament són meus] per liderar la contrapropaganda dels grups esmentats». Déu n'hi do amb la contrapropaganda. I per si hi havia dubtes: «Cal posicionar el Grup com una entitat amb prestigi, formada per experts en sociolingüística, i que defensa una causa social, la normalització lingüística».

Entenc que finalment el Grup Català de Sociolingüística va abandonar aquests propòsits; en tot cas, el que és significatiu és que aquests propòsits s'arribessin a formular amb aquesta franquesa. Suposo que l'abandó de la contrapropaganda és el que va motivar l'aparició del Cercle XXI l'any 2001, «un grup de sociolingüistes, professors i altres persones interessades en el futur de la nostra llengua», causalment liderat per membres del Grup Català de Sociolingüística.

Però encara que abandonés els seus propòsits de militància més radicals, el Grup Català de Sociolingüística no ha deixat de ser una entitat favorable a la causa. La prova més recent d'això la tenim en la seva inclusió en el Cens d'entitats que tenen per finalitat el foment de la llengua catalana, tot i que aquí el veritable problema no és que la Junta de Govern demanés la inclusió del Grup al Cens sinó la mateixa definició de «foment de la llengua catalana» que es va empecar el Govern:

S'entén per *foment de la llengua catalana* la realització d'activitats que promouen les actituds positives envers el català o tendeixen a incrementar-ne el coneixement o l'ús entre la població en general o en collectius concrets, i també la investigació sobre la llengua catalana o la seva situació.

No cal dir que això encaixa amb el que deia abans: la «investigació sobre la llengua catalana o la seva situació», que és la tasca pròpia de la sociolingüística catalana, és posada al servei del foment de la llengua catalana —fins al punt d'identificar-s'hi!

Ara algú podria dir: «Molt bé, molt bé: la sociolingüística catalana ha estat *massa* militant, però això era previsible i comprensible per raons històriques i polítiques habituals; el que hem de mirar realment és si l'excés de militància ha perjudicat la sociolingüística catalana.» Fem-nos, doncs, la pregunta: l'excés de militància ha perjudicat la sociolingüística catalana? Si la pregunta és aquesta la

meva resposta és afirmativa. Enguany s'ha celebrat a Barcelona el 5è Simposi Internacional sobre Bilingüisme, un megacongrés amb 230 comunicacions, 160 pòsters i una trentena llarga de «colloquis» amb quatre, cinc o sis comunicacions dins de cadascun. Doncs bé, en aquest congrés vam poder constatar tres coses: en primer lloc, que el bilingüisme és un tema estel·lar de la recerca, no només en sociolingüística sinó també en tot de disciplines veïnes com la lingüística, la pragmàtica o la psicolingüística; en segon lloc, que la participació dels sociolingüistes catalans va ser ben migrada; i en tercer lloc, relacionat amb això darrer, que els qui lideren els debats actuals sobre bilingüisme *al món* no són, ni de bon tros, els sociolingüistes catalans. Per què? Possiblement perquè l'excés de militància de la sociolingüística catalana l'ha allunyada històricament d'un concepte que no era ben considerat en relació amb la causa de la normalització del català. Ja ho sabeu: és aquella cantarella, que tots hem entonat alguna vegada, del bilingüisme com un estadi de la substitució lingüística...

Les perspectives de futur

Un dels dèficits més evidents en la institucionalització *universitària* de la sociolingüística catalana és la inexistència d'un institut de recerca seriós i d'un (bon) programa de doctorat en sociolingüística. El professor Boix també ho ha esmentat. Les universitats catalanes han estat simplement incapaces de crear aquestes infraestructures, i la disciplina se'n ressent. En aquest punt, ni el professor Boix ni jo no som originals. Els reports de la recerca a què he fet referència consideren que aquest és un defecte punyent. En el del període 1996-2002, els autors s'expressaven amb una vehemència característica:

Falta en les universitats l'establiment de centres de recerca estables així com programes de doctorat de sociolingüística. La riquesa de coneixement en aquest tema que ha acumulat el país no ha sabut convertir-se en una oferta acadèmica i investigadora de màxim nivell, que creiem plenament possible i necessària.

Doncs bé, aquesta aspiració podria fer-se aviat realitat. L'actual secretari de Política Lingüística és en curs d'efectuar una petita revolució sociolingüística: no solament no potenciarà l'Institut de Sociolingüística Catalana, sinó que l'ha suprimit directament, i ens anuncia la creació d'un centre interuniversitari dedicat a la recerca sociolingüística.

L'extinció de l'Institut podria ser el primer pas de la desgovernamentalització de la sociolingüística catalana, i d'aquesta manera podria esdevenir el desllorigador que resolgués els defectes diguem-ne «estructurals» que he assenyalat: una sociolingüística desgovernamentalitzada podria afavorir la diversificació temàtica i

la internacionalització, i en un marc no d'assuaujament sinó de *desintegració* del caràcter militant estaria en millors condicions de fer contribucions valuoses a la sociolingüística general.

O potser no. Paradoxalment, l'extinció de l'Institut de Sociolingüística Catalana podria ser un cas de governamentalització per altres mitjans, l'enèsima confirmació del «biaix cap a l'Administració» que tan justament assenyalen els reports de la recerca de l'Institut. Fixeu-vos-hi: no són les universitats catalanes ni els sociolingüistes professionals que hi ha a les universitats catalanes els qui faran el centre interuniversitari; serà el Govern qui el crearà, qui probablement el finançarà i no sabem si també el tutelarà.

En tot cas, coneixent el personal que tenim, el que em preocupa més és que la discussió se centri en «qui s'ho quedarà» (com va passar amb la Casa de les Llençües) més que no pas en el que farà aquest centre interuniversitari, en com l'aprofitarem en benefici no pas d'uns o altres sociolingüistes sinó de la sociolingüística com a disciplina. Deixant de banda la qüestió del centre que es pretén crear, també em preocupa que d'ençà que es va publicar la nova regulació dels anomenats «pops» ('programes oficials de postgrau') no he detectat moviments encaminats a la creació del programa de doctorat interuniversitari que segons veus tan autoritzades ens faria tanta falta. És clar que podria ser que els nostres catedràtics i professors titulars s'hi haguessin posat i jo, que sóc un simple agregat i a sobre estic de baixa per maternitat, no en sabés res.

En fi, si la pregunta sobre les perspectives de futur de la sociolingüística catalana vol una resposta concreta, heus-la aquí. En el pitjor dels casos, res no canviarà substancialment. El Govern continuarà pilotant, com es diu ara, la recerca sociolingüística, encara que l'hagi externalitzada, com també es diu ara. I la política lingüística, per tant, continuarà decidint l'agenda d'uns sociolingüistes poc diversificats, poc internacionals i més militants del que seria desitjable. En el millor dels casos, el relleu generacional (més que no pas les operacions dirigides des del passatge de la Banca) farà que apareguin nous sociolingüistes, possiblement formats a l'estranger, que com a bons científics estaran més pendents de la seva projecció internacional i de la seva contribució a la disciplina que no pas de la seva contribució a la causa de la normalització lingüística. És a dir, que en el millor dels casos la sociolingüística catalana superarà definitivament el període franquista i començarà a ser el que ja toca: una disciplina com les altres. Només quan ho sigui ens podrem plantejar seriosament aquell objectiu que formulaven els autors del report de la recerca dedicat a la lingüística i a les ciències del llenguatge del període 1996-2002: «ser competitiu, i fins i tot capdavanter, a nivell europeu i internacional».